

20. 11. 2024

W P L Y N Ę Ł O

Prof. UAM dr hab. Justyna Gulczyńska
Wydział Studiów Edukacyjnych
Uniwersytet im. A. Mickiewicza
W Poznaniu

Poznań, 10 listopada 2024 r.

Recenzja rozprawy doktorskiej
mgr Pauliny Wężniewskiej
pt. *DZIAŁALNOŚĆ ZWIĄZKU MŁODZIEŻY POLSKIEJ W SZKOLNICTWIE
PONADPODSTAWOWYM W SZCZECINIE W LATACH 1948-1956*, Szczecin 2024,
przygotowanej pod kierunkiem naukowym prof. US dr hab. Joanny Król

Uwagi wstępne

Problematyka działalności Związku Młodzieży Polskiej w szkolnictwie ponadpodstawowym w okresie stalinowskim jest zagadnieniem niezwykle istotnym. Ważność jego należy rozpatrywać z kilku perspektywach. Wśród nich: ukazuje niezwykle istotną tematykę dotyczącą funkcjonowania organizacji młodzieżowej totalitarnej, monocentrycznej, organizacji skupiającej młodych ludzi w systemie i okolicznościach autorytarnych; ukazuje proces wpływu na młodzież, tj. poprzez indoktrynowanie i ideologizowanie pozwala poznać i zrozumieć mechanizmy oddziaływań systemu totalitarnego na umysł młodego człowieka; uświadamia, jak ogromne znaczenie dla całego życia człowieka ma okres wczesnej adolescencji, który wykorzystywany systematycznie w postaci „terroru” ideologicznego może przyczynić się do zmiany osobowości, wręcz „wyprodukowania nowego człowieka”.

Związek Młodzieży Polskiej był organizacją, która miała być kluczowa dla „instalowania się” systemu stalinowskiego w Polsce. Szkoła jako instytucja, a z nią nowy model organizacji młodzieżowej o nastawieniu skrajnie totalitarnym miały stać się podstawą do zawłaszczenia umysłami młodych Polaków. Młodość w kategoriach kulturowo-społecznych była dla komunistów, zresztą jak w innych przestrzeniach czasowych i dla innych rządzących w dziejach, jednym z najważniejszych aspektów w tworzeniu „nowego społeczeństwa”. Stąd walka o tę grupę społeczną w latach 1948-1956 była dominująca.

Opinia nt. oryginalności, koncepcji pracy i zastosowanej metody badawczej

Problematyka podjęta w dysertacji jest zasadna i prezentuje działalność Związku Młodzieży Polskiej w szkolnictwie ponadpodstawowym w Szczecinie w latach 1948-1956. Jest wiele publikacji, których przedmiotem analiz jest Związek Młodzieży Polskiej, głównie

w perspektywie ogólnopolskiej i dotyczą zazwyczaj działalności organizacji w szkolnictwie ogólnokształcącym. Są to prace powstałe zarówno przed, jak i po 1989 roku. Wśród nich wskazać należy przede wszystkim publikacje z okresu po rok 1989. Prace sprzed tego okresu należy traktować źródłowo. Wśród rozpraw powstałych po roku 1989 wymienić należy głównie publikacje badaczki tej problematyki, a jednocześnie Promotorki niniejszej rozprawy, tj. Joanny Król, tutaj książkę pt. „To idzie młodość... Związek Młodzieży Polskiej w szkole średniej ogólnokształcącej w latach 1948 – 1957” (Kraków, 2011), a także wiele Jej artykułów prezentujących ZMP. Inni badacze tej problematyki analizujący Związek Młodzieży Polskiej głównie z perspektywy ogólnopolskiej, to m.in. Marek Wierzbicki; Jacek Witold Wołoszyn; Mariusz Mazur; Joanna Kochanowicz. Ponadto dodać należy, że badacze tego okresu poruszają tematykę ZMP również w kontekście innych prezentowanych wyników swych badań. Zatem problematyka Związku Młodzieży Polskiej, to zagadnienie, które pojawia się w wielu kontekstach badawczych Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, gdyż polityka edukacyjno-wychowawcza tego okresu miała charakter kompleksowego ideologizowania i indoktrynowania dzieci i młodzieży polskiej. Zatem każdy z obszarów poddawanych tej indoktrynacji łączył się z innym.

Nie powstała natomiast do tej pory praca, która w sposób pełen i wyczerpujący przedstawiałaby działalność Związku Młodzieży Polskiej uwzględniającą wszystkie szkoły ponadpodstawowe: średnie ogólnokształcące, artystyczne, zawodowe, zakłady kształcenia nauczycieli w Szczecinie. Ponadto dodać należy istotną wartość regionalnej odsłony badanego problemu. Badania regionalne ukazują bowiem zagadnienie w swoistym kontekście kulturowo-tożsamościowym, politycznym, społecznym, ale też ekonomicznym, odtwarzając obraz badanej problematyki wobec okoliczności regionalnych, w jakich był organizowany i działał Związek.

Mgr Paulina Wężniejewska przeprowadziła wiele istotnych kwerend archiwalnych i bibliotecznych. Podstawą źródłową pracy były archiwalia, akty normatywne, źródła narracyjno-relacyjne oraz prasa.

Podstawowe źródła poddane kwerendzie Doktorantka pozyskała w Archiwum Akt Nowych w Warszawie oraz w Archiwum Państwowym w Szczecinie. Wśród nich najbardziej istotne dla dysertacji były materiały źródłowe ukazujące zasady funkcjonowania i działalność ZMP. Na szczególne uznanie zasługuje szczegółowo przeprowadzona kwerenda w Archiwum Państwowym w Szczecinie, która pozwoliła Autorce dotrzeć do wielu cennych dla rozprawy materiałów.

Niezwykle istotne dla pracy są również przeprowadzone przez mgr Paulinę Wężniejewską kwerendy w archiwach poszczególnych szkół ponadpodstawowych. Choć, jak wskazuje Autorka, większości dokumentacji w szkołach nie odnalazła. Niemniej istotnym było sprawdzenie w każdym możliwym miejscu, tym bardziej, że podjęta problematyka dotyczy właśnie tych placówek. Stąd docenić należy dociekliwość badawczą Doktorantki, jej konsekwencję w postępowaniu badawczym polegającą na poszukiwaniach, sprawdzaniu, wnioskowaniu.

Podstawę źródłową dysertacji stanowiły też źródła o charakterze narracyjno-relacyjnym znajdujące się w zbiorach Czytelni Czasopism Książnicy Pomorskiej, a także w zbiorach Pomorskiej Biblioteki Cyfrowej. Tutaj szczególnie istotna była prasa związkowa.

Istotne dla dysertacji w kontekście oceny działalności szkół i ZMP są również wykorzystane przez Doktorantkę, odszukane w zbiorach Czytelni Pomorzoznawczej Książnicy Pomorskiej publikacje jubileuszowe i monografie szkół, a także zawarte w pracach wypowiedzi nauczycieli i dyrektorów szkół. Ważne są też wykorzystane źródła o charakterze pamiętnikarskim. Wszystkie one, zwłaszcza biorąc pod uwagę fakt znikomej obecności dokumentacji zachowanej w poszczególnych placówkach szkolnych, wypełniają ewentualne luki źródłowe.

Ponadto Autorka dokonała kwerendy uzupełniającej w Kuratorium Oświaty w Szczecinie, w Wydziale Oświaty w Szczecinie, a także w Instytucie Pamięci Narodowej w Szczecinie.

Wiedzę pozyskaną w wyniku zebrania i analizy dokumentacji źródłowej mgr Paulina Wężniejewska z sukcesem uzupełniła wiedzą pozaźródłową dokonując zglębionej analizy oraz interpretacji wielu prac z literatury przedmiotu.

Problematyka zaprezentowana w dysertacji sytuuje ją w obszarze historii wychowania, w dyscyplinie pedagogika, w dziedzinie nauk społecznych.

Tytuł rozprawy został sformułowany jasno i precyzyjnie, i dotyczy działalności Związku Młodzieży Polskiej w szkolnictwie ponadpodstawowym w Szczecinie w latach 1948-1956. W tym kontekście jasno został określony przedmiot badań, który poszerzony został o definicyjne ujęcia poszczególnych części składowych wyjaśniających szczegółowo temat pracy.

Celem badań uczyniła Doktorantka (re)konstrukcję, interpretację, wyjaśnienie i ocenę działalności Związku Młodzieży Polskiej w szkolnictwie ponadpodstawowym w Szczecinie w latach 1948-1956 ze szczególnym uwzględnieniem aspektów pedagogicznych

funkcjonowania Związku. W tym kontekście Autorka wskazała również konieczność oceny efektywności działalności ZMP w szkolnictwie szczecińskim w wobec funkcji założonych i ukrytych, określenie specyfiki tej działalności w zakresie poszczególnych szczebli szkolnictwa, a także porównanie funkcjonowania szczecińskiej organizacji ZMP w odniesieniu do jej działań na szczeblu ogólnopolskim. Realizacja założonych celów znalazła swoje odzwierciedlenie w poszczególnych rozdziałach rozprawy oraz w Zakończeniu pracy.

Wobec przedstawionego przedmiotu badań oraz celu badań, precyzyjnie wskazano główny problem badawczy, tj. Na czym polegała działalność Związku Młodzieży Polskiej w szkolnictwie ponadpodstawowym w Szczecinie w latach 1948-1956? Wobec tak postawionego głównego problemu badawczego wyodrębniono pięć problemów szczegółowych. Ich rozwiązaniem jest wiedza pozyskana, zestawiona i szeroko zaprezentowane w poszczególnych rozdziałach i podrozdziałach rozprawy.

Cezura czasowa przedstawiona w temacie rozprawy, tj. lata 1948-1956, jest zasadna, wskazuje bowiem okres funkcjonowania Związku Młodzieży Polskiej w Polsce, a więc też w Szczecinie, tj. datę początkową, kiedy organizacja ZMP została powołana i datę końcową, kiedy ją rozwiązano. Również teren badań został określony precyzyjnie i dotyczył miasta Szczecina w jego granicach administracyjnych z lat 1948-1956.

Praca ma charakter monografii historyczno-pedagogicznej o układzie chronologiczno-problemowym, z wykorzystaniem metod: indukcyjnej, dedukcyjnej, retrogresywnej, progresywnej, metody wnioskowania z milczenia źródeł, metody filologicznej, metody genetycznej, metody statystycznej, metody porównawczej.

Ocena merytoryczna i formalna rozprawy

Mgr Paulina Wężniejewska podjęła się zbadania problematyki dotyczącej działalności Związku Młodzieży Polskiej w szkolnictwie ponadpodstawowym w Szczecinie w latach 1948-1956, przedstawiając kolejno: proces etatyżacji szkolnictwa ponadpodstawowego w Polsce w latach 1948-1956 w kontekście przemian społeczno-politycznych i gospodarczych; powstanie Związku Młodzieży Polskiej w kontekstach społeczno-edukacyjnych; charakterystykę Związku Młodzieży Polskiej w szkolnictwie ponadpodstawowym w Szczecinie; działalność Związku Młodzieży Polskiej w szkolnictwie ponadpodstawowym w Szczecinie; ZMP wobec środowiska szkolnego i pozaszkolnego.

Praca doktorska mgr Pauliny Wężniejewskiej składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów, zakończenia, wykazu źródeł i opracowań, spisu tabel, spisu schematów, spisu fotografii,

wykazu stosowanych skrótów, streszczenia w języku polskim oraz streszczenia w języku angielskim.

Wstęp rozprawy jest wyczerpującym wprowadzeniem, w którym Autorka dokonuje wszystkich wymaganych w tej części pracy analiz i wyjaśnień: tematycznych, źródłowych, bibliograficznych, definicyjnych, terminologicznych, metodologicznych, zawartości pracy i innych. Już we Wstępie rozprawy Doktorantka podkreśla, jak ważną perspektywą w badaniach pedagogicznych jest perspektywa historyczna. Ta wprowadzająca narracja poparta wieloma odniesieniami do badaczy przestrzeni historycznych, pedagogicznych i innych, wskazuje świadomość Autorki ogromnej odpowiedzialności uważnej i rzetelnej narracji swej rozprawy doktorskiej. Prowadzone tutaj przeglądy oraz interpretacje definicyjne, terminologiczne są istotnym wprowadzeniem i fundamentem dla zasadniczej części rozprawy. Rzecz, którą należałoby zweryfikować w tej części, to klasyfikacja źródeł, tj. sklasyfikowanie części źródeł drukowanych jako źródła pisane (patrz: Wstęp, s. 32, 37). Być może w ogromie analiz źródłowych jest to błąd techniczny.

Rozdział I rozprawy zatytułowany *Proces etatyzacji szkolnictwa ponadpodstawowego w Polsce w latach 1948–1956 w kontekście przemian społeczno-politycznych i gospodarczych* ma charakter wprowadzający w zasadniczą problematykę dysertacji, stanowiąc fundament pracy. W rozdziale tym Autorka ukazuje kontekst społeczno-polityczny oraz ekonomiczny w Polsce w badanym okresie, przedstawia ofensywę ideologiczną w oświacie oraz jej konsekwencje społeczno-educacyjne, na tle ogólnopolskim ukazuje przemiany szkolnictwa ponadpodstawowego w Szczecinie w badanym czasie. To interesujący rozdział wprowadzający, w którym Doktorantka, na podstawie literatury przedmiotu oraz materiałów źródłowych, dokonuje zglębionej charakterystyki prezentowanych zagadnień. W części tej dokonuje skrupulatnej analizy początków idei marksistowskich w Polsce, sięgając do okresu międzywojennego oraz społeczno – politycznych okoliczności odbudowywania oświaty i myśli edukacyjno-wychowawczej w odradzającym się po czasie zaborów kraju. Dalej przeprowadza czytelnika przez kolejne wydarzenia lat powojennych, które kreślą sytuację społeczno-polityczną Polski, a z nią przemiany oświaty polskiej. Istotny jest tutaj podrozdział przedstawiający Szczecin i szkolnictwo ponadpodstawowe w Szczecinie w latach 1948-1956. Na uwagę zasługują zestawienia tabelaryczne tworzących się i funkcjonujących po wojnie szkół ponadpodstawowych w Szczecinie, które dopełniają obraz szczecińskiej oświaty instytucjonalnej. Dodać należy, że zrekonstruowanie pojawiających się i znikających, często też przekształcanych placówek szkolnych wymagało od Autorki z pewnością dużego wysiłku i nakładu pracy. To ważna część rozprawy dla późniejszych analiz.

Również rozdział II zatytułowany *Powstanie Związku Młodzieży Polskiej: konteksty społeczno-edukacyjne* ma charakter wprowadzający. W części tej Autorka przedstawia role, jakie przypisano młodzieży i organizacjom młodzieżowym w tworzeniu ładu monocentrycznego, a następnie proces zjednoczenia ruchu młodzieżowego i powstanie ZMP, a także cele i kierunki działalności Związku. Poruszone tutaj zagadnienia ukazują genezę organizacji młodzieżowych o charakterze totalnym, inne organizacje działające w Polsce powojennej, następnie proces przekształcania i „jednoczenia” ruchów młodzieżowych w jeden Związek Młodzieży Polskiej z jego celami i kierunkami działań.

Oba rozdziały należy określić jako skrupulatne. Co istotne, Autorka, poprzez dokonanie właściwych wyborów źródłowych i literatury przedmiotu, z sukcesem oddała „klimat” tamtej rzeczywistości politycznej, społecznej, edukacyjno-wychowawczej. Każda z zawartych tutaj części uważnie przeprowadza czytelnika przez kontekstowe „zawiłości” ogromnie złożonego prowadzonego w ówczesnej Polsce procesu sowietyzacji wśród młodzieży.

Kolejne trzy rozdziały tworzą zasadniczą część rozprawy.

Rozdział III zatytułowany *Związek Młodzieży Polskiej w szkolnictwie ponadpodstawowym w Szczecinie: formalna charakterystyka organizacji* składa się z trzech podrozdziałów, w których zawarto: problematykę uwarunkowań powstania i rozwoju strukturalno-organizacyjnego ZMP w Szczecinie, rozwoju organizacyjnego Związku w szkolnictwie ponadpodstawowym, a następnie rozpad i rozwiązanie ZMP w Szczecinie. W części tej Autorka dokonała skrupulatnej analizy początków oraz rozwoju Związku Młodzieży Polskiej w Szczecinie, uwzględniając w nich kontekst ogólnopolski. Być może niektóre z analiz mogłyby być pominięte z racji prezentacji organizacji ZMP w Polsce i w Szczecinie już w poprzednim rozdziale. Niemniej nie jest to zarzut, a jedynie sugestia do rozważenia w przyszłych pracach redakcyjno-edytorskich. Docenić należy przedstawioną w rozdziale precyzyjną statystyczną powstawania i funkcjonowania kół ZMP, analizę warunków przynależności i członkostwa, całą specyfikę i wprowadzane do przestrzeni polskiej, tutaj na terenie Szczecina, będące kalką narzuconą przez Związek Sowiecki, schematy funkcjonowania organizacji, etapowość przebiegu i zakorzeniania się monocentrycznego porządku ideowego. Wszystko to zostało przedstawione z uważnością, w kontekstach i na wielu przykładach. Interesująca jest pokazana przez Autorkę zależność typu szkoły zestawiona z liczbą członków ZMP w danej placówce. Dodatkowo należy zwrócić uwagę na fakt bardzo trudnego dla Doktorantki zadania odczytywania dokumentacji, która częściowo bywała w badanym okresie fabrykowana (jak np. fałszowanie statystyk poprzez zawyżanie liczby członków organizacji, brak rzetelnie prowadzonej sprawozdawczości organizacji ZMP, czy „twórcze pisanie” na

potrzeby okoliczności życiorysów przez młodych ludzi chcących ukryć swoją prawdziwą przeszłość, swoje pochodzenie, aby chronić siebie i swych najbliższych przed ewentualnymi represjami, relegowaniem ze szkoły, z zakładów pracy, itd.).

Rozdział IV dysertacji w pięciu podrozdziałach przedstawia formy działalności Związku Młodzieży Polskiej w szkolnictwie ponadpodstawowym w Szczecinie, tj. pracę ideologiczno-propagandową w placówkach; udział Związku w nauczaniu; jego aktywność i wkład w proces wychowawczy; uczestnictwo w opiece nad młodzieżą; aktywność kulturalno-artystyczną i sportową ZMP w placówkach. To najdłuższa część dysertacji. Na niemal dwustu stronach Autorka przedstawia interesującą odsłonę różnych form działań i zaangażowania ZMP w życie szkoły. Dodać należy, że konsekwentnie ukazuje tę stronę aktywności Związku w ogólnopolskim kontekście funkcjonowania organizacji. Zawarto w nim szczegółową analizę pracy ideologiczno-propagandowej ZMP w szkołach szczecińskich, która była najważniejszą dla ówczesnych władz częścią działalności Związku. Tutaj ważną odsłoną tejże aktywności są przedstawione jej przykłady ze szkół, których analiza pozwala ocenić poziom oddziaływania ideologicznego na młodzież w poszczególnych placówkach, poziom podporządkowania i uwikłania poszczególnych placówek czy osób z nimi związanych w działania agitujące, donosy, ale też akcje opozycyjno-dywersyjne. To interesująca część rozprawy, która kreśli tak naprawdę „prawdziwe oblicze” działań ZMP, z jego bezlitosnym, przedmiotowym uwikłaniem młodego człowieka, z bezwzględnością, wręcz brutalnością wszelkich oddziaływań na niego. Obok działań ideologiczno-propagandowych, ZMP pełniło rolę tzw. „prawego ramienia” partii w szkole, co przekładało się na dominujące zaangażowanie Związku w wielu przestrzeniach nauczania i wychowania w placówkach szkolnych, które Doktorantka z powodzeniem ukazała na podstawie źródeł, ale też na wielu przykładach takich działań w szkołach szczecińskich. W rozdziale tym istotnie Doktorantka przedstawia proces „opieki” ZMP nad młodymi ludźmi, uzależniając często ich byt od udziału i aktywności w organizacji, budując tym samym w młodych ludziach postawy i zachowania konformistyczne. Interesującą odsłoną „wypełniania” życia młodzieży szkolnej przez ZMP było jej nieustanne i realizowane w wielu przestrzeniach „tworzenie nowej kultury”, co również Autorka ukazuje na wielu przykładach działań w szkołach i poza nimi.

W V rozdziale dysertacji zatytułowanym *ZMP a środowisko szkolne oraz pozaszkolne*, w czterech podrozdziałach przedstawione są kolejno: *Organizacje szkolne i młodzież niezorganizowana*; *Środowisko nauczycieli*; *Środowisko rodziców*; *Miejsce ZMP w środowisku pozaszkolnym*. W części tej wybrzmiewa problematyka stopniowego „osadzania się” i przejmowania kontroli przez ZMP nad kolejnymi organizacjami, a także reakcje i zachowania

osób tym wpływom poddawanych. Autorka właściwie naświetla dynamikę zmian ZMP i jego możliwości sprawczych w badanym okresie. To interesująca odsłona dysertacji, która pokazuje postawy młodych ludzi wobec ówczesnej, często nieakceptowalnej sytuacji politycznej, od której młodzież chciała się wyzwolić, pokazuje realne postawy tzw. podwójnego życia, jakie wiedli wówczas młodzi ludzie. Interesujące jest również przedstawienie w tej części rozprawy nauczycieli, próby podporządkowania ich systemowi, różnorodne postawy nauczycieli wobec systemu, proces ich dobrowolnego lub przymuszonego podporządkowywania się systemowi, a także dynamikę oddziaływania i „współpracy” ZMP z dyrekcją i nauczycielami. Analogicznie Doktorantka przedstawia rodziców, rodzinę i forsowany przez ówczesne władze, choć bez oczekiwanych efektów, „model rodziny”, w przestrzeni szkolnej „właściwie” wybrany i działający komitet rodzicielski, a także rolę w tym procesie ZMP. Ostatnią odsłoną działań ZMP uczyniła Autorka miejsce organizacji w środowisku pozaszkolnym.

Pracę podsumowuje wyczerpujące Zakończenie, w którym Autorka dokonała syntezy odpowiedzi na postawione we Wstępie pytania badawcze szczegółowe, w pełni zaprezentowane w poszczególnych częściach rozprawy. Autorka wskazała tutaj kolejne obszary przeprowadzonych badań i ich wyniki, które jednoznacznie kreślą obraz poziomu efektów pracy ZMP w podejmowanych próbach tworzenia „nowego człowieka”. W ten sposób Doktorantka dokonała oceny działalności ZMP w szkolnictwie ponadpodstawowym w Szczecinie w latach 1948-1956. Ponadto Autorka, sumując efekty swych badań, wskazuje ich związek z kolejnymi ważnymi do eksploracji naukowo-badawczej obszarami, tworząc doskonałą kłamrę ciągłości badawczej.

Podsumowanie i konkluzja

W latach 1948-1956 panował w Polsce „terror powszechny”, czyli komunizm w wersji stalinowskiej, (Wstęp, s. 13). To on przyczynił się do wprowadzenia rewolucyjnych zmian w polskim ruchu młodzieżowym. „Po roku 1948 młodzież została włączona w nurt przymusowej indoktrynacji, która polegać miała na systematycznym wpajaniu „jedynie słusznych” przekonań, metodami nieracjonalnymi, wykorzystującymi proste warunkowanie zachowań”, (Wstęp, s. 13).

Podjęcie problematyki dotyczącej działalności Związku Młodzieży Polskiej w szkołach ponadpodstawowych w Szczecinie w latach 1948-1956 jest zasadne i niezwykle ważne. Wartość zagadnienia, to oczywiście zachowanie pamięci historycznej. Obok niej natomiast, z perspektywy otaczającej nas rzeczywistości, przedstawiona tematyka staje się niezwykle ważna dla dzisiejszego świata. Zakorzenianie bowiem pamięci historycznej w kolejnych

pokoleniach młodych Polaków, to budowanie w nich świadomości historycznej, która w tym przypadku ma nie tylko przekazywać prawdę historyczną, ale też uświadamiać i przestrzegać przed złą drogą, z gubnym działaniem wszelkich systemów autorytarnych. Aktualność podjętego zagadnienia, to zrozumienie mechanizmów, w jakich funkcjonują ustroje totalitarne. To ważna lekcja dla obecnych i przyszłych pokoleń.

Praca w pełni przedstawia organizacyjny wymiar realizowanej przez ówczesne władze totalitarnej ofensywy ideologicznej, tutaj dokonywanej w obszarze szkoły i stworzonej do tego monocentrycznej organizacji jaką był Związek Młodzieży Polskiej. Doktorantka odtworzyła i precyzyjnie ukazała ZMP, przypisaną jej i realizowaną wielowymiarową rolę w celu bezwzględnej zawłaszczania umysłami młodych Polaków we wszystkich przestrzeniach ich życia. Badanie organizacji ZMP jest tym bardziej istotne, gdyż ukazanie jej specyfiki, w której forsowano wręcz „siłowo” nadrzędność Związku w przestrzeni szkolnej i nie tylko, pozwala zrozumieć, jak ogromną moc oddziaływania prezentowała i jakie były tego konsekwencje nie tylko dla młodzieży w murach szkolnych, ale przede wszystkim dla jej życia zastanego i przyszłego.

Docenić należy niezwykłą skrupulatność Doktorantki w prowadzonych analizach.

Przede wszystkim na podkreślenie zasługuje wykonany przez Autorkę ogrom pracy badawczej, tj. zrealizowanie dużej kwerendy w poszukiwaniu i dotarcie do wielu materiałów źródłowych z 9-letniego okresu funkcjonowania ZMP w 66 szkołach ponadpodstawowych działających w badanym czasie w Szczecinie.

W całej rozprawie Autorka uważnie rysuje szeroki kontekst każdego z przedstawionych zagadnień, odwołując się nie tylko do źródeł, ale również do wielu prac filozoficznych, historycznych, pedagogicznych i innych. W ten sposób tworzy pełen, rzetelny obraz prezentowanego w dysertacji przedmiotu badań, który, ukazany w wielu perspektywach, pozwala dogłębnie spojrzeć na badany problem.

Poprzez odwoływanie się do przykładów takich czy innych sytuacji personalnych mających miejsce w strukturach ZMP, Autorce udało się dodatkowo uchwycić klimat tamtych okoliczności, często mający wydźwięk podprogowego, ale też jawnego terroru. Ma to niebagatelne znaczenie w badaniach, zwłaszcza kiedy dotyczą one problematyki ideologicznych wpływów i kształtowania mentalności młodego człowieka.

Uwzględnianie w pracy kontekstu ogólnopolskiego dopełniło obraz ZMP i jego działalności w szkołach ponadpodstawowych w Szczecinie. Pozwolilo dokonać porównań i ocen.

Dodać należy, że działalność ZMP w każdej części rozprawy przedstawiona została z uwzględnieniem dynamiki zmian, jakie miały miejsce na przestrzeni lat, kiedy działała. Pozwala to uchwycić cały proces zachodzących przemian oraz przyczyny likwidacji Związku.

Praca ma charakter analityczny, ale również podsumowujący, syntetyzujący, nie tylko w Zakończeniu rozprawy, ale też w poszczególnych jej częściach. Pozwala to precyzyjnie uchwycić narrację i ocenę wyników badań Doktorantki.

Język narracji w rozprawie jest rzetelny. Pomimo tego, że praca ma charakter wielowątkowy, bardzo złożony problemowo, Autorka potrafiła poprowadzić narrację z dużą starannością, przez co rozprawa jest logiczna i językowo spójna. W kontekście językowym, może warto byłoby uzupełnić w pracy pełne nazwy własne szkół w tych jej częściach, w których Doktorantka używa tylko skrótów literowych. Taki zabieg pozwoliłby płynniej odczytywać, o jaką placówkę chodzi. Oczywiście zawsze można sięgnąć do znajdującego się na końcu wykazu skrótów. Niemniej nazwy własne ujęte w tekście tylko skrótowo w pewnym stopniu „zatrzymują” czytelnika w analizach (patrz np. s. 212, 213, 214 rozprawy, ale również w innych miejscach). Od strony edytorskiej rozprawa jest przygotowana dobrze, choć zdarzają się błędy językowe i literówki. Niemniej jest ich niewiele.

Na szczególną uwagę zasługuje bardzo precyzyjnie przygotowana i uważnie sklasyfikowana bogata bibliografia dysertacji, która prezentuje wiele kategorii dokumentacji źródłowej, a także szeroką literaturę przedmiotu. W sposób szczególny docenić należy zebrane i przeanalizowane przez Autorkę dokumenty źródłowe dotyczące Związku Młodzieży Polskiej; akta poszczególnych szkół; czasopisma związkowe; prace zwarte, ale też wszystkie pozostałe. Pokazują one też ogrom pracy wykonanej przez Doktorantkę.

Zastosowane w dysertacji odwołania są skrupulatne i wyczerpujące. Dodatkowo na podkreślenie zasługuje fakt, iż w przypisach zasadnie zamieszczone są dodatkowe informacje na temat danej problematyki, które uzupełniają wiedzę zasadniczą pracy.

W rozprawie ważną jej częścią są przygotowane z dużą starannością, w oparciu o wiele materiałów źródłowych, tabelaryczne wykazy planów rekrutacyjnych, planów wychowawczych, spisy szkół, wykazy liczebności i składu socjalnego w ZMP, a także schematy struktury organizacyjnej, instrukcji i wytycznych oraz inne. Wszystkie one bardzo dobrze sumują tekst zasadniczy. Zwłaszcza w obecnych czasach, kiedy dominuje przekaz wizualny, syntetyczny, wzbogacenie treści zasadniczych wykazami i obrazami jest jak najbardziej zasadne.

Pracę dopełniają interesujące fotografie - budynków, tablic upamiętniających, a także skany dokumentów, czy propagandowych przekazów ze „Sztandaru Młodych”, „Trybuny Ludu”, „Nowej Kultury”, „Życia Warszawy”. Są one ciekawym uzupełnieniem w rozprawie.

Pracę zamyka wykaz stosowanych w rozprawie skrótów, które stanowią istotną część pracy, zwłaszcza w kontekście badanej, niezwykle złożonej problematyki nazwniczej związków i organizacji.

Rozprawa doktorska mgr Pauliny Wężniejewskiej stanowi ważny wkład do historiografii edukacyjnej zarówno w wymiarze regionalnym, jak i ogólnopolskim. Jest szczegółową, wielowątkową pracą przygotowaną z uważnością. Autorka w badaniach swych przeprowadziła wiele kwerend archiwalnych i bibliotecznych, dokonała wielu szczegółowych analiz i podsumowań. Praca ta wypełnia lukę badawczą dotyczącą działalności ZMP w szkolnictwie ponadpodstawowym w Szczecinie w latach 1948-1956. Stanowi też istotny przyczynek do szerszych badań komparatystycznych w prezentowanej problematyce o zasięgu ogólnopolskich. Wobec powyższego zachęcam do umożliwienia Doktorantce opublikowanie wyników Jej badań w formie publikacji książkowej.

Konkludując stwierdzam, że mgr Paulina Wężniejewska przygotowała rozprawę doktorską, która stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego. Rozprawa ta odpowiada kryteriom dysertacji doktorskiej, które określone zostały w Ustawie z dnia 14 marca 2003r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. 2003 Nr 65 poz. 595 z późniejszymi zmianami, Dz. U. z 2017 r. poz. 1789, w związku z art.179 ustawy z dnia 3 lipca 2018 roku Przepisy wprowadzające ustawę - prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, Dz. U. z 2018 roku, poz. 1669 z późn. zm.). Wniosuję zatem o dopuszczenie mgr Pauliny Wężniejewskiej do dalszych etapów postępowania w przewodzie doktorskim.

Justyna Gulczyńska